

Henrik Frykberg

En kyrka i framkant - interreligiös organisering

Med en vilja att se om det kan komma något ljus ur allt det mörka som kommer ur bränningar av Koranen intervjuade Henrik Frykberg för ett knappt år sedan företrädare från Svenska kyrkan och från en muslimsk församling i fem olika förorter som drabbats av Rasmus Paludans hataktioner våren och sommaren 2022. Vad var det som hände, hur hade man kontakt med varandra i civilsamhället, med polis och kommun och hur organiserade man sig? Dessa berättelser förtjänar att höras.

Kan man i organiseringen inte bara hitta motstånd mot Paludans begränsade hataktioner men också motstånd mot rasism i en vidare bemärkelse och en konkret uppfyllelse av det samhälle vi vill ha?

Genom sina hataktioner, medvetet placerade i förorter med muslimer drabbade av socioekonomisk segregation och strukturell rasism, försökte Paludan utlösa upplopp och på så sätt skaffa bevis för att muslimer är våldsamma. Bränningarna av Koranen är alltså inte isolerade händelser utan bör ses som en del av ett större sammanhang. För många muslimer kan en koranbränning gå nästan obemärkt förbi eller är åtminstone en isolerad händelse, medan strukturell rasism påverkar dem varje dag, som en informant sa:

”Tja, du vet, det är det klassiska fallet att om du har fel namn, om du har fel hudfärg, om det är uppenbart att du tillhör en annan religiös grupp som folk är misstänksamma mot, är det mycket, dörrar är stängda för dig i samhället.”

Strukturell orättvisa är enligt forskningen tillsammans med den tänande gnistan, i detta fall Paludans aktioner, två faktorer för att upplopp ska uppstå. Men det behövs också en tredje legitimerande faktor, ’ett sammanhang för individen att motivera och legitimera sitt deltagande i upploppet’ (Bergqvist et al, 2022). Denna faktor är mer svärfångad än de andra två och var inte under Palu-

dans kontroll, vilket kan förklara de mycket olika resultaten av hans initiativ, med våldsamma upplopp på en plats och lugn på en annan. Här kan vi se att både civilsamhällets och polisens agerande kan ha erbjudit och stöttat sammanhang som avskräckt individer från att initiera eller delta i upploppen. I det följande beskriver jag utifrån intervjumaterialet hur de religiösa samfunden och det civila samhället på respektive ort var organiserade, vilka relationer till polisen och i vissa fall kommunerna såg ut, och hur de religiösa samfunden och civilsamhället agerade.

Ett aktivt civilsamhälle

I Råslätt, Jönköping beskrivs relationerna i förorten i termer av en kultur eller tradition av organisering. Ett aktivt civilsamhälle kommer fram i intervjuerna, med goda kontakter också med det lokala privata näringslivet, områdespoliser och kommunen. Här finns ett flertal ledare med starkt förtroende hos de boende, personer som funnits i området länge och som stått upp i frågor när det lokala sammanhanget varit hotat. Man tar ansvar för varandra, för demokratin och sitt område, som man är stolta över och värnar.

Polisen bjöd in till ett dialogmöte i Råslätt kvällen innan Paludan skulle komma, där de informerade om lagstiftningen, begränsningar i den och att de inte kunde neka demonstrationstillstånd. Polisen verkade i detta läge inte vara intresserade av dialog

och uppfattades i en intervju behandla trossamfunden ”styvmoderligt”. Det slutar med att föreningarna reser sig upp och lämnar mötet och samlas i stället utan polisens medverkan. Församlingarna hade svårt att kommunicera med polisen också utanför dialogmötet, man blir bland annat skickade runt och får inte kontakt med personer på rätt nivå.

Paludan hade fått tillstånd på det lokala torget precis vid kyrkan. Man hade pratat om att ringa i kyrkklockorna på liknande sätt som 2014. När Paludan skulle börja satte så prästen igång klockorna som med sitt ljud överröstade Paludan. Andra ur civilsamhället, bland annat från fritidsgårdar och församlingar, var på torget för att lugna de som kände sig hotade. Polisen knackade på kyrkan för att stoppa prästen som under några minuter vägrade öppna. När kyrkklockorna väl tystnat bad fem muslimska män på torget framför Paludan. Sen började det regna när Paludan skulle bränna Koranen.

”Efter att allting hade lagt sig på skärtorsdagen så var det flera enskilda poliser som kom fram till flera av oss företrädare i civilsamhället, för vi var ju som sagt alla på plats, även moskéerna var representerade med folk och hindu-templet också och hyresgästföreningen och sossarna och alla möjliga, och polisen sa ”idag var det ni som skyddade oss, inte vi er.”

I Skäggetorp, Linköping, hade invånarna försökt organisera sig efter en koranbränning 2020, men på

grund av pandemin och andra orsaker hade det inte lyckats.

Den här gången informerades de dagen innan om att Paludan skulle komma. I mötet med polisen påpekades att detta var för kort varsel, att tidpunkten var dåligt vald, med påskhelgen i kombination med ramadan, samt att Skäggetorps centrum var en dåligt vald plats. Polisen uppfattades dock enbart vilja informera allmänheten om vilka beslut som fattats och vad som skulle hända.

Svenska kyrkan beslutade att inte ”kroka arm” med muslimer och övriga civilsamhället men uppmanade tillsammans med de muslimska församlingarna folk att inte gå dit. Innan Paludan ens fanns på plats utbröt ett våldsamt upplopp, med bland annat många skadade poliser.

I intervjuerna vittnas om en förändrad inställning från polisens sida efter påskan och en ökad grad av organisering av församlingarna. På initiativ från Svenska kyrkan möts man i nätverk på ett sätt som inte förekommit de senaste åren.

”... jag är inte säker på att de får ut någonting varenda gång de sitter där, men de tycker att det är så pass viktigt att man har med en områdespolis och en kommunpolis. Jag frågade dem också om de såg oss som tillgång i sitt arbete. (...) och de såg det som absolut en tillgång och en... nödvändighet att ha den här relationen, för att de också lär sig, och de lyssnar ju väldigt mycket mer än vad de säger själva. Ja, om man ska säga något positivt med hela denna soppa, så har dialogen tagit fart på ett bra sätt.”

Relationerna i Vivalla, Örebro beskrivs både som strukturerade och som en kultur, som nyanställda eller nyinflyttade kan ”gå in i”. Här finns tre organiserade interreligiösa nätverk. Lokalt i Vivalla finns ett aktivt civilsamhälle med föreningar som ungdomsorganisationen For The People och Folkets hus i Vivalla. Där finns etablerade vänskapliga band mellan aktiva i området, också från kommunen och med områdespoliser.

På långfredagen skulle Paludan komma till Vivalla. Polisen och allmänhet hade fått rapporterna om

upploppen i Linköping och Norrköping dagen innan och samma dag vid lunchtid blev det även upplopp i Rinkeby, Stockholm. Polisen avrådde civilsamhället från att vara på plats vid Paludans provokation. Även kyrkoherden avrådde efter kontakt med polis från att finnas på plats.

Ungdomsorganisationen For the People hade tagit initiativ till en aktion där man skulle ”omringa och överskölja” Paludan med blommor. Men när polisen avrådde planeras den först tänkta aktionen om till att bli en träff i Vivalla centrum med blomutdelning till moskén. Platsen för Paludans provokation flyttas också från förorten Vivalla till Sveaparken i centrala Örebro. Trots flytten blev det också i Sveaparken ett våldsamt upplopp.

Det skapade en frustration bland församlingarna att inte få finnas på plats för att försöka lugna. Den korta framförhållningen och det upptrissade läget med medias rapportering från upploppen i andra städer spelade in i frustrationen och ambivalensen. Men efter upploppet städas parken av ungdomar från Vivalla, som får beröm i media för detta. När Paludan på nytt söker tillstånd har polisen ändrat sig och vill ha civilsamhället på plats. Efter möte med polisen där man får goda råd av Flamman, en organisation med erfarenhet av att agera vid liknande händelser, finns församlingarna på plats och bidrar till lugn stämning. Moskén ordnade också aktiviteter som samlar 150-200 ungdomar, där också kyrkans medarbetare närvarar.

I Kronoparken, Karlstad har föreningar anslutna till moskén direkt efter påskens händelser i andra städer börjat planera en grillfest om Paludan skulle dyka upp också i Karlstad. I juli informerades moskén av polisen bara kort innan Paludan skulle anlända, men var då ändå väl förberedd för sitt grillparty, som anordnades på en annan plats men samtidigt som Paludans hathandling.

Församlingen lyfte på möten med polisen och kommunen sin kritik mot att man hade fått så kort framförhåll-

ning. Man krävde också beskydd av sin grillfest i liknande utsträckning som Paludan fick, eftersom man menade att det fanns en risk att hans lokala anhängare kunde ställa till bråk. Moskéföreningen tiggde mat från lokala företag till festen och lockade så mycket folk att Paludan fick ytterst lite uppmärksamhet. ”Unga arga män kan förstöra mycket, men det finns ingen gräns för vad unga glada män kan utträtta” skrevs det uppskattande efteråt i en lokaltidnings ledare (Jalalian 2022) och polisen och räddningstjänsten kom veckan efter och tackade församlingen för det goda jobb de gjort.

I Angered, Göteborg, har man sedan 2017 ett interreligiöst råd i stadsdelen. I rådet ingår tjänstepersoner och politiker från stadsdelen förutom representanter för de religiösa samfundet och en lokal polis är adjungerad. Inför ett besök av Paludan 2020 organiserade sig också muslimska församlingar i Göteborg i Muslimska samverkansgruppen. Dessa nätverk har varit aktiva i olika samhällsfrågor och relationen till stadsdelspolitiker och tjänstepersoner, liksom till polisen, beskrivs som förtroendefull och god.

I Angered fick man information av polisen och hade flera dialogmöten med dem och tjänstepersoner från staden innan polisen ens fattat beslut om tillstånd för Paludan. Polisen kom inte med färdiga svar utan uppfattades förstå nödvändigheten av kontakt och möten med särskilt de muslimska församlingarna. Man litade på, hade respekt för och lyssnade på varandra.

Också i Angered arbetade församlingarna främst med att informera om händelsen och ge polisen legitimitet genom att berätta hur villiga de varit att lyssnat till församlingarna. Polisens insatser, genom att bland annat ha en stor styrka på plats och att flytta Paludan till ett mindre känsligt område, bidrog starkt till att det inte utbröt något upplopp.

Civilsamhällets möjligheter att bidra

På alla fem platserna fanns alltså redan innan påskan *relationer och orga-*

nisering mellan församlingar med andra organisationer i civilsamhället och med polis och kommun. Pandemin och andra lokala omständigheter gjorde att organiserandet i ett par fall hade tappat i intensitet. Strukturerade interreligiösa råd med ledamöter från kommunen fanns i ett par fall, på samma platser fanns också strukturerade multilaterala och bilaterala inter- och intra-religiösa nätverk utan kommunens deltagande. På en plats fanns ett spirande interreligiöst nätverk utan kommunens deltagande. I intervjuerna framträder Råslätt ha den starkaste organisationen av församlingar och övriga civilsamhälle, dock utan något formellt interreligiöst nätverk.

De i flera fall *korta varslen* från polisens sida om att Paludan skulle komma och *attityden* på de möten polisen bjöd in till, pekar mot att polisen i dessa fall inte såg församlingarna och civilsamhället som genuina samarbetspartners med förmåga att på allvar kunna bidra. Tvärtom verkar samfunden ha uppfattats mer som passiva objekt som skulle ta emot information om demonstrationstillståndet, vilka lagar som gällde och hur polisen behövde hantera detta. I en intervju framförs en misstanke om att polisen kan ha väntat med att informera av rädsla för att församlingarna skulle bidra till ökad oro. På en annan plats bjuder kommunen in civilsamhället men inte de muslimska församlingarna, vilket förstås skapar misstankar om diskriminering. Undantaget var polisen i Göteborg, Angered, som hade god framförhållning och tidigt bjöd in till dialog med vilja att lyssna till församlingarna.

Intervjuerna visar ett exempel på hur ett starkt *organiserat* civilsamhälle på kort varsel och med för tillfället relativt dåliga kontakter med polisen ändå lyckas bidra konstruktivt. Det finns inte stöd i materialet för att enbart goda relationer till polisen skulle räcka för civilsamhällets möjlighet att bidra konstruktivt. Goda relationer med polisen förutsätter också att civilsamhället är organiserat, i enskilda organisationer eller som ett nätverk.

Goda kontakter med polisen verkar göra det möjligt för civilsamhället att ha längre framförhållning, men är inte avgörande för detta, som exemplet Kronoparken visar där man själva tog initiativ till att planera sina aktiviteter oberoende av kontakter med polisen.

”Organisering verkar alltså vara en avgörande faktor för församlingars och civilsamhällets möjligheter att bidra.”

Organisering verkar alltså vara en avgörande faktor för församlingars och civilsamhällets möjligheter att bidra. Vad utmärker denna organisation, vad verkar göra den stark?

För det första är tid och plats viktigt. Det handlar om relationer som har byggts i det lokala över flera år, där man har lärt känna varandra i vardagen, gått på möten tillsammans, firat högtider tillsammans och delat varandras sorg. I en av intervjuerna betonas också vikten av att ge tid för informellt nätverkande för att förstå sin egen organisations roll bättre.

”Nätverkande det är verkligen att... ja visst du kan gå dit en timme och prata och planera en fredagsvandring, men sitt gärna två och en halv timme, så lär du dig mycket mer. Det är att vara effektiv... att sitta en timme till och inte ha någon agenda själv utan att se: Vad är det för agenda som finns här... i ett område där jag inte är helt hemma”

Tiden tillsammans leder till att man utvecklar en *delad erfarenhet och kunskap*, ett andra kännetecken på organisationens styrka. Det verkar som att man från det lokala svenskkyrkliga och andra ickemuslimska civilsamhällets sida på ett annat sätt förstår vad Paludans hataktioner innebär för den muslimska gemenskapen, än t ex polis som kommer utifrån. Man har också en delad kunskap om lokala förhållanden, både den fysiska miljön, till exempel trygga och otrygga platser och kunskap om de olika

minoriteternas och särskilt de ungas vardag och utmaningar.

De långa relationerna och de delade kunskaperna och erfarenheterna bidrar till ett tredje kännetecken, *en stolthet* över sitt område. I intervjuerna framkommer också detta, man har något att bidra med, inte bara i

det lokala, kunskapen man bär är viktigt också för det gemensamma livet i hela staden och landet. Detta blir ofta en motberättelse till den berättelse om området som ses i media och hörs i samhällsdebatten.

Ett fjärde och femte kännetecken för organisationen är att man är beredd att både *samverka* med övriga samhället, och att *göra motstånd* om man inte blir lyssnad på och tagen på allvar. Man står upp för sin förståelse av och kunskap om vad det till exempel innebär för de boende att Koranen bränns precis där man bor och annars har sin trygghet. Om det behövs organiserar man sig oberoende av och ibland i konflikt med övriga samhällets insatser, som vid klockringningen i Råslätt eller grillfesten i Kronoparken.

Men sådana olydnadshandlingar innebär inget generellt avståndstagande till eller konflikt med t ex polisen. Tvärtom pratar man i intervjuerna uppskattande om goda kontakter med kända områdespoliser och om sektorsöverskridande samverkan för det gemensamma goda, så länge den kunskap och stolthet man bär tas på allvar.

Kyrkan och rasismen

Intervjuresultatet pekar mot att religiösa församlingar och civilsamhällets organisation lyckades bjuda motstånd mot den synliga rasismen i Paludans avgränsade aktioner. Jag

har lyft fram några kännetecken från intervjuerna som verkar ge denna organisering styrka. På alla platser verkar Paludans första aktioner ha stärkt organiseringen ytterligare och ökat förståelsen för hur viktig den är.

Går det att se om organiseringen också bjöd motstånd mot rasism i en bredare bemärkelse? Med en bredare bemärkelse menar jag den strukturella rasism jag beskrivit som de grundläggande förutsättningarna för Paludans möjlighet att "lyckas" med sitt uppsåt, att skapa upplopp och därmed få belägg för att muslimer är våldsamma. Olika former av rasism relaterar alltså till och kan förstärka varandra. På motsatt sätt kan man om man bekämpar den strukturella rasismen också göra det svårare för Paludans avgränsade aktioner att "lyckas".

Om rasism inte bara handlar om enskilda individers åsikter och handlingar utan också om rasistiska strukturer i samhället då måste "lösningen sökas politiskt och handla om vägar att skapa ett jämlikt och solidariskt samhälle med social rättvisa och lika villkor för alla" (Gardell2022). I ett sådant arbete är syftet med att människor och grupper möts, primärt inte att få bort individers och grupperns fördomar om varandra utan att organisera sig för att förändra rasistiska politiska strukturer.

Till den bredare förståelsen av rasism hör att inte bli tagen på allvar, inte lyssnad till, att bli ifrågasatt och misstänkliggjord, definierad utifrån, behandlad som ett objekt för att man t ex har ett "främmande" namn. I intervjumaterialet kan polisens och kommunens ovilja och oförmåga att lyssna till civilsamhället på vissa platser ses som exempel på detta.

Den postkoloniale teoretikern Walter Mignolo har myntat begreppet epistemiska mord som syftar på hur koloniala dominansprocesser suddat bort "en mångfald av kunskapsformer och förståelser sprungna ur de koloniserade delarna av världen". Dessa processer pågår som vi sett även idag. Strategier för att göra motstånd mot detta bortsuddande "kan inrikta sig på

platt organisering, kollektivt arbete över olika gränser där olika grupper går samman i solidaritet och med gemensamma mål, eller på att bredda kanon av röster med definitionsrätt". (Abdullahi et al 2021)

Ska Svenska kyrkan utnyttja sin fulla potential mot rasismen, med sin närvaro i varje liten ort i varje landsända i Sverige, kanske det inte i första hand är att bekämpa den synliga rasismen utan att organisera sig tillsammans med andra i det lokala för att ta sig an den strukturella rasismen?

Konkreta uttryck för detta sätt att arbeta på och organisera sig har kommit fram i intervjumaterialet. Vi har fått exempel på lyssnande och på att släppa fram andra röster och andra berättelser än majoritetssamhällets. Röster och berättelser som både gör tillvaron mer komplex och som behövs för att hitta lösningar på de utmaningar man står inför.

Det är inte frågan om en sammanmältning av olika traditioner till en gemensam, utan om fortsatt respekt för olikhet och skillnad. Det som kan förena blir då inte kultur, religion eller etnicitet, utan arbetet för det gemensamma goda. Feministiska stadsplaneraren Leoni Sandercock skriver hoppfullt om att en gemensam känsla av tillhörighet kan hittas i en politisk strävan. "A sense of belonging, which is important in any society, cannot be ethnic or based on shared cultural, ethnic or other characteristics. A multicultural society is too diverse for that. A sense of belonging must ultimately be political, based on shared commitment to a political community" (Sandercock 2003).

Lyssnande, en avgörelse för det lokala och byggandet av starka institutioner menar Luke Bretherton, professor i moralisk och politisk teologi vid Duke University, USA, är tre delar för en interreligiös organisering som kan stärka det gemensamma goda. Alla tre praktikerna känner vi igen från resultatet av intervjuerna. Vi har hört om betydelse av lyssnande och om stoltheten över förorten. Med byggandet av starka institutioner menar Bretherton behovet av institutioner som kyrkor, moskéer och andra ci-

vilsamhällsorganisationer som funnits och kommer att finnas längre tid på platsen än vad enskilda individer gör. Dessa institutioners närvaro kan upprätthålla traditioner, hopp och gemensamt handlande på ett annat sätt än individer kan. (Bretherton 2011)

I sina bästa stunder gav de religiösa samfunden och civilsamhällets arbete före, under och efter Paludans aktioner exempel på dessa drag som kan ses som en konkret manifestation av ett demokratiskt och antirasistiskt samhälle. Ett samhälle där varje människas och grupps röster och rättigheter blir lyssnade till och tagna på allvar. Eskatologiskt uttryckt skulle man kunna säga att man här bygger Guds rike, aldrig till fulländning men ändå här och nu.

HENRIK FRYKBERG

Präst i Svenska kyrkan, stiftsadjunkt,
Göteborgs stift

Litteratur

Abdullahi, M. Groglopo A, Sawyer L, Wikström H. (2021). *Kolonialitet, dekolonialt tänkande och socialt arbete* i Dahlstedt, M., Gruber, S., Herz, M. & Lalander, P. (red.) (2021). *Socialt arbete: rörelse, motstånd och förändring*. (Upplaga 1). Lund: Studentlitteratur.

Bergqvist, M. Rosquist, J., Lindström, P., Sempert, U., Rinaldo Ronnebro, M., Stjernqvist, J., Niklasson M. Protester. (2022) *Demonstrationer och våldsamma upplopp: En kunskapsammansättning*

Bretherton, L. (2011) *A postsecular politics? Inter-faith relations as civic practice* in American Academy of Religion, June 2011, Vol. 79, No. 2.

Gardell, M. (2022) *Vad är rasism? Rasism som teknologi* i Manga, E., Gardell, M., Behtoui, A., León Rosales, R. & Ekelund, A. (2022). *Att mäta rasism*. Norsborg: Mångkulturellt centrum.

Jalalian, H. (2022). *Unga glada män såg till att Karlstad besegrade Paludan*. Värmlands Folkblad

Sandercock, L. (2003). *Cosmopolis II: mongrel cities in the 21st century*. (2. ed.) London: Continuum.

Otryckta källor

Transkriberade intervjuer